

BÍRÓSÁGTÖRTÉNET

BÍRÓSÁGI ÉPÜLETEK A POLGÁRI KORBAN

„Korunk építészetére jellemző, hogy az igazság után törekszik, hogy az épület külső képét alaprajzából szervezen kifejleszti, hogy nemcsak a műalakot használja, amelyet évszázadok előtt az illető stílus korszakában ismertek és használtak: hanem hogy a régiek szolgálatába állítva fejleszti, és a gyakorlati követelményekhez idomítja, szóval modernizálja.”
(Hauszmann Alajos)

A magyarországi bírósági épületek fejlődése szorosan összefügg az igazságszolgáltatási szervezet modernizációjával. Az 1867-es kiegyezést követően kisebb-nagyobb lépésekben megreformált struktúra megkövetelte az újonnan létrehozott igazságügyi szervek korszerű elhelyezését, amihez az államnak megfelelő épületeket kellett biztosítani.

Az elsőfolyamodású bíróságok 1872. január 1-jei indulásukkor mégtöbbnyire elődszerveik épületében kezdték meg munkájukat. Ez elsősorban azt jelentette, hogy igazgatási épületek, községházák, városházák, megyeházák vagy éppenséggel szolgabírói hivatalok helyiségeiben folyt az igazságszolgáltatás. E helyzetnek az oka mind az állam anyagi lehetőségeiben, mind a bírósági székhelyek kijelölésének kiforratlanságában fellelhető.

Az 1872-es indulást követően viszont a következő évtizedre megszilárdult a dualizmus kori bírósági szervezetrendszer, így az állam – a kedvezőbb gazdasági helyzetnek köszönhetően is – már megkezdhetette az építkezést. Ennek megfelelően az 1880-as évektől kezdődően egymás után épültek fel az új bíróságok Magyarországon városokban.

Az 1880–90-es évtizedben elsősorban törvényszéki épületeket emelt az állam. Ennek praktikus okai lehettek, hiszen ahol törvényszék működött, ott járásbíróság is, s ezekhez telekkönyvi hatóság is kapcsolódott. Mindemellett az 1871. évi XXXI. törvény a törvényhatóságoktól a bíróságokhoz rendelte áttenni a börtönöket, amelyeknek átadása meg is történt. Ettől kezdve az újonnan emelt törvényszéki épületek szerves része lett a büntetés-végrehajtási szárny. 1874-től pedig az egész börtönügy legfőbb irányítója az igazságügyi tárca lett, ennek megfelelően az igazságügy részeként épültek az új országos büntetés-végrehajtási intézetek is (pl. a szegedi [1884], a soproni [1886], a budapesti Gyűjtő [1896]).

Ezek a funkciók komplex kialakítást követeltek meg, amelyet egy nagyméretű – és a feladatot méltón reprezentáló – ún. igazságügyi paloták biztosítottak.

Ezen paloták mellett megjelentek a kisebb méretű járásbírósági épületek is, amelyek elsősorban a századfordulót követő évtizedekben épültek fel a magyar városokban, meghatározva azoknak településképét.

Wagner Gyula pályája elején. (Összeírás a Börtönügyi Igazságszolgálat számára)

A fiatal Hauszmann Alajos. (Óbuda Gyógyi Intézet)

A Hauszmann Alajos által tervezett Budapesti Királyi Törvényszék palotája (1888–1891).

Wagner Gyula egyi Törvényszéke (1906–1908).

Jablonszky Ferenc járásbírósági épülete (1908) Püspökladányban.

Jablonszky Ferenc járásbírósági épülete (1911–1912) Mezőcsanakon.

Kiss István igazságügyi palotája (1899) Miskolcon.

Tóóss Pál járásbírósági épülete (1908) Monoron.

Wagner Gyula törvényszéki palotája (1898–1902) Kolozsváron. (OBH Műszaki Főosztályi Irattára)

Az igazságügyi épületek tervezése speciális építészeti ismereteket igényelt, így hamarosan kialakult építészeinknek egy olyan rétege, amelybe a bírósági épületekre szakosodott mesterek tartoztak. Közülük az egyik legfontosabb és legtermékenyebb tervező Wágner Gyula (1851–1937) volt, aki börtönésztörvényszéki épületeiről vált ismertté. Hozzá hasonlóan kiemelkedő szerepet tölt be Jablonszky Ferenc (1864–1943 után), aki az első világháborúig terjedő időszakban elsősorban járásbíróságokat tervezett. De jelentősek Aigner Sándor (1857–1912), Kiss István (1857–1902), Tóóss Pál (1870–1927) bírósági épületei a korszakból, valamint a Budapesti Királyi Törvényszék és a Magyar Királyi Kúria épületével Hauszmann Alajos (1847–1926) beírta a nevét az igazságügyi építészek közé is.

(Vö. PUSZTAI László: A bírósági épület. in. Kállay István – Pusztai László – Stipta István: Bírósági épületek Magyarországon, HG & Társa Kiadó, Budapest, 1993. 33–49. A képek forrása: Bíróságok, igazságügyi paloták régi képeslapokon, Válogatás Dr. Bartalos József és Dr. Szombath Tibor gyűjteményéből, Kapolcs, 2013.)

Törvényszéki palota Gyulán.

Wagner Gyula törvényszéki palotája (1899) Gyulán.

Szöveg, szerkesztés, grafika és tördelés:

MEGYER-PALFFI Zoltán, egyetemi adjunktus, DE ÁJK

ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI
HIVATAL
MAGYAR IGAZSÁGÜGYI
AKADÉMIA

